

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.052.017 у Національному
університеті «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, ауд. 226,
м. Львів, 79013

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, професора Богатирьова Івана Григоровича на дисертацію Мигаля Романа Васильовича за темою «Катування: кримінологічний аспект», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, і перед державою стоїть обов'язок у захисті вказаних прав, а саме, що «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню».

Суспільна небезпека досліджуваного злочину полягає в тому, що він зазіхає на досить широке коло суспільних відносин, які забезпечують загальний спокій, суспільну мораль, фізичну і психічну недоторканність особи, нормальний фізичний і психічний розвиток підростаючого покоління. Характерною рисою даного виду злочину є латентність, оскільки багато осіб, які стали учасниками катування, приховують ці події через побоювання та безкарність.

Катування має ряд загальних, й не тільки кримінально-правових, а й кримінологічних ознак: їх детермінація, характеристика осіб, які їх вчиняють, і, відповідно, заходи запобігання. На теперішній час практику запобігання катувань в країні навряд чи можна назвати ефективною, що пов'язано з небажанням і острахом потерпілих звертатися за допомогою до правоохоронних органів, недоліками в роботі самих цих органів щодо профілактики зазначеного злочину, слабким попереджувальним потенціалом кримінального покарання за такі діяння. Наведене негативно впливає на стан,

тенденцію, географію вчинення такого небезпечного для життя і здоров'я людини кримінального правопорушення, як катування. У цих умовах необхідні розробка і реалізація нових, більш ефективних запобіжних заходів впливу на названий злочин, що дозволить скоротити не тільки кількість катувань, а й насильницьких злочинів в країні в цілому. Всі перераховані вище обставини підкреслюють актуальність теми щодо кримінологічної характеристики катувань і обумовлюють науковий інтерес до неї.

Актуальність наукового дослідження Р.В. Мигаля обумовлена також й тим, що у кримінологічній теорії успішне здійснення запобігання катування, а також інших жорстоких, нелюдських або принижуючих людську гідність видів поведінки і покарання можливе за наявності розвиненої нормативно-правової бази, спираючись на яку державні органи, організації, установи, громадські формування мають здійснювати свою діяльність, спрямовану на попередження цих протиправних діянь. Виходячи з цієї потреби, як на міжнародному, так і на державних національних рівнях, у тому числі й українському, прийнято відповідні акти, норми яких мають запобіжну спрямованість проти катувань.

Автор правильно визначив мету та завдання дослідження, обрала відповідну методикку його проведення. Саме тому обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність не викликають сумніву. Дисертантом опрацьовано велику кількість джерел (241 одиниць), присвячених тематиці наукового дослідження.

При цьому, автор дослідження проаналізував наукові підходи щодо визначення кримінологічного змісту поняття катування. Зокрема, з'ясував, що у кримінологічних джерелах проблематика катування розроблена фрагментарно, переважно, у площині кримінально-правової характеристики. Зазначене не сприяє консолідації сучасних теоретичних знань про сутність і зміст катування, яке вчиняється особою або групою осіб, а також

можливостям його використання, як наукового підґрунтя, для удосконалення системи запобігання цьому виду злочинів.

Аналіз літературних джерел та офіційних статистичних даних дозволив аспіранту відзначити, що для даного виду злочинності характерно наступне: катування – особливо незначне посягання на здоров'я громадян, яке характеризується високим рівнем латентності; обумовлене рядом факторів; найбільшого поширення катування отримало в містах; катування скоюються, як правило, в робочі дні - ввечері (з 18 до 00 год), а також в неробочі дні незалежно від часу доби; істотна роль у механізмі вчинення катування належить «меті»; частіше в осінньо-зимовий період; у вечірній і нічний час.

При цьому зі зменшенням тяжкості злочинів збільшується частка злочинних діянь, вчинених у стані алкогольного сп'яніння; злочин нерідко пов'язаний з жорстокістю, садизмом, знущанням над жертвою; більшість скоєні із застосуванням різних видів зброї (вогнепальної, газової, холодної) і предметів, використовуваних як зброї (як правило, господарсько-побутового призначення). Також слід сказати, що досліджуваний злочин носить ситуаційний характер.

До позитивних сторін дослідження варто віднести висновок аспіранта про те, що незважаючи на чималу кількість праць, присвячених проблемам катування, їх детермінації та заходів протидії, невирішеними і надалі залишається багато питань. Зокрема, досі немає узгодженості щодо законодавчого визначення поняття катування на національному та міжнародному рівнях. У зв'язку із цим виникає неузгодженість у трактуванні цього поняття та визначення суб'єктів даного злочину. Тематика катування досі залишається проблематичною на сьогоднішній день.

Варто також підтримати аспіранта в тому, що на сьогодні в нормативних документах катування трактують як дії, що заподіюють фізичний біль чи моральне, розумове страждання, принижують гідність особи і вчиняються з певною метою. За такі дії хоча і передбачається кримінальна відповідальність, але запобіжна діяльність повинна

здійснюватися на загально-соціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному рівнях. Переконливою також є позиція аспіранта про те, що дієва система запобігання катування, може існувати лише за тих умов коли буде проводитись відповідна робота в основних інститутах суспільства – сім'ях. Правоохоронні органи, хоча і мають обов'язок попередження злочинів, проте моральне та правосвідоме становлення громадян повинно сформуватися у процесі сімейного виховання. До речі, ми поділяємо позицію аспіранта, що поведінка особи, яка вчинила катування – лише одна сторона діяння, інша – поведінка потерпілого, жертви злочину. Злочинець і жертва – це основний зв'язок, навколо якого вибудовуються всі обставини злочину, тому в даному випадку роботу щодо попередження вчинення катування потрібно здійснювати у двох напрямках: 1) кримінально-процесуальному (робота з злочинцями); 2) профілактичному (робота з потерпілими).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що автором концептуально обґрунтовано доцільність використання модельного підходу до визначення кримінологічного аспекту про катування, а також розроблено відповідні заходи його запобігання. Запропонована динамічна модель системного аналізу, зокрема, що відображає джерела та шляхи прямого й опосередкованого десоціалізуючого впливу на особу яка вчиняє катування із застосуванням насильства тощо.

Зазначене, поміж іншого, стосується наукової новизни отриманих результатів, яка полягає в тому, що за характером і ступенем розглянутих питань дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, де здійснена комплексна та системна розробка кримінологічної характеристики катування.

Серед елементи наукової новизни варто звернути увагу на такі її положення: *вперше* надано кримінологічну характеристику особи, яка вчинила катування: особи чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, з середнім освітнім рівнем, що перебувають в сімейно-шлюбних відносинах, та жертви вказаного злочину: повнолітня особа здебільшого чоловічої статі віком від 18

до 45 років, що проживає в містах; виокремлено типи злочинців, що вчиняють катування: ситуативно-криміногенний тип, ситуативний тип, послідовно-криміногенний тип та випадковий тип; *удосконалено* поняття «попередження катувань» під яким автор розуміє системну діяльність державних і громадських органів, окремих громадян, спрямовану на мінімізацію причин та умов злочинів даного виду; а також здійснення впливу на осіб, які їх здійснюють, забезпечення захисту потенційних жертв від таких злочинів та систему заходів кримінологічного попередження катування через розробку та прийняття цільових програм, спрямованих на надання матеріальної, психологічної, медичної допомоги і підтримки громадян, які опинилися в кризовій ситуації; *набули подальшого розвитку* засоби індивідуального попередження катування: примус (система покарання та заохочень); переконання (бесіда, власний приклад, правове культурне, та релігійне виховання); надання допомоги (працевлаштування, поліпшення побутових умов).

Зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції свідчать про те, що авторка провела глибоке наукове дослідження. Достовірність та обґрунтованість висновків забезпечені за рахунок використання аспірантом загальнонаукових та спеціальних методів. Так, історико-правовий метод - для визначення стану дослідження проблеми катування; для дослідження процесу розвитку та заборони катування (1.1, 1.2); порівняльно-правовий - для проведення аналізу позицій науковців щодо даної проблематики; для дослідження діючого законодавства та порівняння його з законодавством іноземних держав (1.2); метод аналізу та синтезу - для проведення та виділення окремих елементів кримінологічної характеристики катування (2.1., 2.2); метод лінгвістичного аналізу - для розроблення та уточнення термінів «катування», «жорстоке поводження» та ін. (1.1); функціональний метод - для визначення чинників, які детермінують вчинення катування (2.3); метод моделювання - для формулювання позицій щодо системи заходів

попередження катування (розділ 3); соціологічні методи (опитування, анкетування, експертні оцінки) – для проведення соціологічного опитування; статистичний метод – для узагальнення кримінальних проваджень (справ) про катування, статистичних даних МВС України, Генеральної прокуратури; метод узагальнення – для формулювання висновків.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи складають наукові праці вчених в галузі кримінології та кримінального права. У науковій роботі аспірантом використано наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, соціальної психології, педагогіки, кримінології та кримінального права, теорії управління та інших суміжних з предметом дослідження наук. Також автором широко використовується енциклопедичні та довідкові видання. Законодавчим підґрунтям роботи стала Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони та підзаконні нормативні акти, постанови Пленуму Верховного Суду та Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, кримінальне законодавство окремих держав-членів Європейського співтовариства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності та у навчальному процесі. Так, основні положення та висновки, викладені у дисертації, можуть бути використані: у *науково-дослідній роботі* – для удосконалення, вивчення та подальшого розвитку аспектів кримінологічної характеристики катування; *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності попередження підрозділами Національної поліції вчинення катування; *навчальному процесі* – під час підготовки підручників, навчальних посібників та курсу лекцій з навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право». Аспіранту варто було б отримати акти впровадження одержаних результатів. Це на нашу думку, посилює його практичну складову дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, анотації та опублікованих працях. Основні положення дисертації з достатньою повнотою викладені у п'яти наукових працях, із яких чотири – наукові статі у фахових виданнях (у тому числі одна у науковому періодичному виданні іноземної держави), а також чотирьох тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Зміст анотації дисертації ідентичний основним положенням дисертаційного дослідження. Дисертація та анотація оформлені відповідно до встановлених вимог. Дослідницька робота виконана на високому науково-теоретичному рівні. Автором наукової роботи «Катування: кримінологічний аспект» по-новому вирішені теоретичні питання теми дослідження, які є вагомим внеском у кримінологічну науку, а також свідчать про його глибокі знання, пов'язані із розробленням кримінологічних аспектів запобігання катуванню в Україні, його вміння абстрагуватися від другорядних питань та зосереджуватися на принципових і практично значущих проблемах виконаного наукового дослідження.

Власне бачення шляхів вирішення певних проблем катування, обґрунтований підхід до їх розв'язання дозволили аспіранту висловити низку нових та таких, що заслуговують на увагу, теоретичних положень і пропозицій. Зазначене, поміж іншого, стосується й наукової новизни отриманих результатів.

Не може залишитися поза увагою й суттєва емпірична бази дослідження, яку становлять узагальнення статистичних даних Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, практика Європейського суду з прав людини (60 кримінальних проваджень за фактом вчинення катування) та результати анкетування 300 респондентів (громадян, працівників правоохоронних органів).

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження Р. В. Мигаля, його актуальність, наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій аспіранта для

розв'язання питань вивчення катування через призму кримінологічного аспекту необхідно наголосити, що окремі положення дисертації недостатньо чіткі та небезперечні, деякі висновки не досить переконуючі або вимагають наведення додаткових аргументів під час захисту та дають можливість вступити у дискусію з автором наукової роботи «Катування: кримінологічний аспект». Так :

1. У плані і у змісті дослідження автор наукової роботи використовує чотири кримінологічні терміни «протидія», «попередження», «боротьба» та запобігання. А на (с. 119 дисертації) ї аспірант зазначає, що на сьогодні об'єктивно в науці сформульовано близько десятка різних понять, що відображають процес реагування на злочинність, які часто суперечать один одному, не співвідносяться між собою за обсягом. Це такі поняття як боротьба зі злочинністю, попередження злочинності, протидія злочинності, профілактика злочинів та їх запобігання.

На нашу думку, дисертанту варто було б обґрунтувати чому саме ці терміни, а не один термін «запобігання». Може тому, що у кримінологічній літературі та нормативних актах також часто вживаються терміни «протидія», «попередження» і «запобігання», але це не аргумент, і він ґрунтується на тому, що кожен термін має певні семантичні відмінності. Зокрема, попередження катування може бути спрямовано на виявлення та ліквідацію причин та умов його вчинення, а також на встановлення осіб, потенційно здатних вчинити катування, з метою здійснення спрямованого попереджувального впливу.

Така діяльність є одним з етапів комплексного запобігання катування. Запобігання катування зводиться до припинення злочинної діяльності на початковому етапі, коли особа тільки замишляє, планує вчинення такого діяння (тобто на стадії, коли його діяльність ще не є кримінально караним). Протидія взагалі використовується в діяльності оперативних працівників правоохоронних органів.

2. Зважаючи на проголошену автором мету наукової роботи, а також її предмет, який відображає назва дисертації «Катування: кримінологічний аспект», першочергової уваги вимагає побудова і засади дослідження, задекларовані у Розділі 1 «Катування: поняття та загальна характеристика, історичний і зарубіжний досвід протидії (с. 22-41 дисертації), а відтак їх розгляд у відповідних підрозділах, що мають розкривати авторський підхід та його реалізацію стосовно вирішення проблеми, яка складає новизну дисертації. Поряд з цим, автор чомусь не розглянув у вказаному розділі власні методологічні кроки при розв'язанні проблеми дисертаційного дослідження, починаючи від формулювання відповідних наукових гіпотез з проблемних питань дисертації до їх доведення або спростування, шляхом розкриття загальних засад своєї творчої лабораторії наукового пошуку та застосування комплексу загальнонаукових та спеціально-правових методів, що забезпечують здійснення об'єктивного аналізу предмета дослідження(с. 18 дисертації). Водночас, не зазіхаючи на творчій задум дисертанта з огляду на можливі варіанти розгляду методологічних засад дослідження, вдається, що такий підхід здобувача вимагає окремого теоретико-прикладного обґрунтування під час публічного захист.

3. Теоретично важливими для розкриття предмета дисертаційного дослідження є підрозділ 1.2 «Міжнародно-правові стандарти протидії катуванню» (с. 42-57 дисертації), і зокрема, перераховані аспірантом міжнародно-правові акти, які захищають людину від застосування щодо неї катування. Вони поділені автором наукової роботи на дві частини: на загальні, і на спеціальні, що кореспондується з предметом дослідження. Вважаємо, що дисертант з доктринальних позицій має достатні підстави для такого твердження. Але з іншого боку логічним та очікуваним результатом цього судження могло б бути теоретичне обґрунтування та пропозиції щодо внесення змін і доповнень у національне законодавство з метою оптимізації його до сучасних реалій сьогодення.

А відтак не менш корисною та слушною була б конструктивна позиція аспіранта, як би він піддав кожен міжнародно-правовий акт відповідному аналізу, і висловив власну думку щодо необхідності його впровадження у правове поле України.

4. На (с. 63 дисертації), аспірантом задекларовано, що він підтримує позицію, яку відстоюють окремі науковці про те, що кримінологічна характеристика – це сукупність кількісних та якісних показників про стан злочинності. З одного боку, це є особиста думка аспіранта, і її варто враховувати, з іншого боку, дана теза нічим не підкріплена і не обґрунтована. Більше того, кримінологічна характеристика - це не тільки сукупність кількісних та якісних показників про стан злочинності, а і відомості про особистість злочинця та обставини, що мають значення для організації превентивної роботи. А відтак, під час публічного захисту варто погодитися, або спростувати дане зауваження.

5. У підрозділі 2.3 «Чинники, які детермінують вчинення катування» аспірант на (с. 112 дисертації), виділяє три групи детермінантів катування: 1) загального характеру; 2) специфічні; 3) індивідуальні. З чим варто погодитися. Водночас, якщо піддати їх аналізу, то вони автором роботи не конкретизовані саме щодо катування як злочину, а включають в себе кримінологічну характеристику будь якого виду злочину. Крім цього, у названому підрозділі є певні розбіжності. Зокрема, аспірант розглядаючи індивідуальні детермінанти вчинення катування наголошує на тому, що злочинці, які вчиняють катування мають низький освітній рівень злочинця.

Поряд з цим, у додатку А аспірант в процесі аналізу кримінальних проваджень встановив, що засуджені за катування мали вищу освіту 45,1 %. Дана розбіжність у підсумкових висновках і додатках потребує додаткового роз'яснення під час публічного захисту.

6. На (с. 189 дисертації) автор вважає, що наступною важливою проблемою є форма (або вид) віктимної поведінки особи, яка потерпіла від злочину. І далі пише, що існують різні форми, які пропонує розглянути на

прикладі катування. Отже, формами віктимізації є: первинна віктимізація, і якщо вона загострена, то підвищує ймовірність повторної, але може бути і випадкової поведінки; багаторазова віктимізація – своєрідна стійка поведінка, певна психологічна спрямованість особистості; підвищена віктимізація, яка пов'язана зі стилем, способом життя, що характерно для п'яниць, наркоманів, повій; злісно-агресивна віктимізація. Однак, остаточно встановити чи це форми пропонуються самим дисертантом, чи вони запозичені з інших джерел. Якщо з інших джерел бажано було б здійснити відповідне посилання.

7. Важливе значення для досягнення мети дослідження є його емпірична база (с. 23 дисертації). Яка узагальнює статистичні дані Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, практику Європейського суду з прав людини (60 кримінальних проваджень за фактом вчинення катування) та результати анкетування 300 респондентів (громадян, працівників правоохоронних органів та прокуратури). Разом з цим, нами у процесі вивчення змісту дисертації на (с. 227 дисертації), у додатку встановлено, що складена аспірантом анкета не відображає, зокрема, анкетування 300 респондентів (громадян, працівників правоохоронних органів). Водночас, не показана і аналітична довідка такого узагальнення.

Натомість, вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи або є дискусійними та такими, що не знижують достатньо високого рівня і позитивної характеристики дисертаційного дослідження Р. В. Мигалю за темою «Катування: кримінологічний аспект», що є завершеною науковою роботою, виконаною особисто аспірантом у виді кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису. Дисертаційне дослідження містить науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора у кримінологічну науку України. У дисертації отримано нові доктринально аргументовані результати, які у

сукупності мають істотне значення для розроблення кримінологічних аспектів запобігання катуванню в Україні.

Висновок. Дисертація Мигалья Романа Васильовича відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10 та 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Мигаль Роман Васильович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Опонент:
професор кафедри
кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

І.Г. Богатирьов

